

บริบทของกระบวนการทางปัญญาในแก้ไขปัญหาของชุมชน
กรณีศึกษาชุมชนวิจัยภาคเหนือ

The Context of Intellectual Processes in Solving Community Problems
Case Study of The Northern Research Community

ปณิธิ บุนสุธา¹ สมคิด แก้วทิพย์²

Paniti Bunsu¹, Somkit Keawtip²

ปฎิภาณ สติธิกุลบุตร³ และสายสกุล ฟองมูล⁴

Pathipan Sutigoolabud³, and Saisakul Fongmul⁴

คณะผลิตกรรมการเกษตร มหาวิทยาลัยแม่โจ้^{1,3,4}

Faculty of Agricultural Production, Maejo University^{1,3,4}

คณะวิทยาลัยบริหารศาสตร์ มหาวิทยาลัยแม่โจ้²

School of Administrative Studies, Maejo University²

E-mail: paniti-bunsu@hotmail.com¹

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์คือ เพื่อศึกษาบริบทของกระบวนการทางปัญญาในการแก้ไขปัญหาของชุมชนวิจัยกรณีศึกษาชุมชนวิจัยท้องถิ่นภาคเหนือ โดยกำหนดจำนวน 3 ชุมชน ได้แก่ บ้านสามขา ตำบลหัวเสือ อำเภอแม่ทะ จังหวัดลำปาง, บ้านโป่งคำ ตำบลดู่พงษ์ อำเภอสันติสุข และเครือข่ายองค์กรสงฆ์ อำเภอนาหมื่น จังหวัดน่าน ผ่านการปฏิบัติการโดยใช้งานวิจัยเพื่อท้องถิ่นในฐานะวิธีการทางปัญญาเป็นวิธีปฏิบัติในการแก้ไขปัญหาและสามารถจัดการตนเองได้ ใช้วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ ผู้วิจัยเป็นผู้สร้างเครื่องมือหลัก เป็นการสัมภาษณ์เชิงลึกในกลุ่มนักวิจัยชุมชนทั้งสามชุมชน พร้อมทั้งจัดสนทนากลุ่มย่อยกับนักวิจัยชุมชน สอง วิเคราะห์และสังเคราะห์ความต่อเนื่อง จัดทำแบบประเมินคุณลักษณะของชุมชนวิจัย และจัดเวทีเชิงปฏิบัติการประเมินผลความต่อเนื่องร่วมกับนักวิจัยและทีมวิจัยทั้งสามชุมชน

ผลจากการวิจัย พบว่า บริบทของกระบวนการทางปัญญาในการแก้ไขปัญหาของชุมชนใช้กระบวนการทางปัญญาคือ มรรควิธี (โยนิโสมนสิการ) ในฐานะของวิธีการทางปัญญาในการพิจารณาและวิเคราะห์การเข้าถึงอริยสัจสี่และนำไปสู่ไตรสิกขาสามหรือบ่อเกิดสังคมแห่งปัญญา (ปัญญา-ศีล-สมาธิ) โดยมีวิธีคิดแบบอริยสัจสี่และวิธีการทางวิทยาศาสตร์ในการพิจารณาบริบทของกระบวนการปัญญาในการแก้ไขปัญหาของชุมชนทั้งสามชุมชน มีการจัดฐานการเรียนรู้การลดปัญหาหนี้สิน รวมถึงการทำงานร่วมกับหน่วยงานภายนอก ซึ่งผลที่เกิดขึ้นทั้งสามชุมชนเป็นผลมาจากการสร้างความรู้และพัฒนากระบวนการในการจัดการความรู้ ที่มีขั้นตอนสำคัญทั้งการพิจารณา แยกแยะ วิเคราะห์ พิสูจน์ ข้อมูลความรู้ ที่ผ่านจากการปฏิบัติจริงและพิสูจน์ซ้ำในกระบวนการทางปัญญา

คำสำคัญ: กระบวนการทางปัญญา, การวิจัยเพื่อท้องถิ่น, ชุมชนวิจัยท้องถิ่น

Abstract

The purpose of this research was to study the context of intellectual processes in solving the problems of community; case study of northern local research community to be 3 communities that was Baan Samkha, Hua Suea subdistrict, Mae Tha district, Lampang province. Baan Pongkham, Duphong subdistrict, Santisuk district as well as the network of monastic organizations in Na Muen district, Nan province, through practice using local research as an intellectual method as a practice for solving problems and to be able to manage themselves. Using qualitative research, a method of research, the researcher who created the tools by in-depth interviews group of three community researchers along with organizing small group discussions with community researchers, analyzing and synthesizing continuity

conducted a community-based research feature assessment form and organized an ongoing performance evaluation forum with all three community researchers and research teams.

The results of the study were found that the context of intellectual process in solve problem the main practice principle in the intellectual process was accomplishment. It was an intellectual method used for the consideration and an analysis of the four noble truths approaching leading to the threefold method of training in morality, concentration, and wisdom. It was found that causes and factors of the existence of the intellectual process of the research community. The results of the community-based research were utilized such as the development of chang watershed networks, learning base on the alleviation of debt problem, and collaboration with external agencies. Meanwhile, Baan Pongkham community used the local wisdom on cotton yarn dyeing with the natural dyes as the initial capital for problem solving. Particularly, on the inheritance to new generations which resulted in the continuity of the cotton yarn dyeing group and community fund management, including considering, analyzing, analyzing, proving knowledge Passed from the actual practice and repeated in the intellectual process.

Keywords: Intellectual Processes, Local Research, Local Research Community

Received: 2019-08-20

Revised: 2019-11-01

Accepted: 2019-12-11

บทนำ

กระแสการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในสมัยปัจจุบัน เรากำลังเผชิญอยู่กับยุคโลกาภิวัตน์ที่เป็นช่วงของการมุ่งเน้นการพัฒนาเศรษฐกิจด้วยระบบการผลิตแบบทุนนิยมอุตสาหกรรม ดัชนีชี้วัดความสำเร็จคือวัตถุดิบและเงินถือเอาความมั่งคั่งร่ำรวยเป็นจุดหมายปลายทางของชีวิตความสามารถในการผลิตก็เป็นคุณสมบัติอันดับแรกของบุคคล ทำให้มนุษย์กลายเป็นส่วนหนึ่งของการขับเคลื่อนระบบเศรษฐกิจ ที่ถูกพันนาการไว้กับความพยายามสนองตอบความต้องการอันไม่รู้จบของตนและยิ่งทำให้เกิดช่องว่างที่ขยายเพิ่มขึ้นจากความสงบสุขออกไปอย่างชัดเจนในทุกวัน

วิกฤตสังคมนำมาซึ่งชีวิตคนสัตว์และทรัพยากรธรรมชาติ ความขัดแย้งที่รุนแรงขึ้นเป็นเหตุมาจากวิกฤติทางจิตวิญญาณจึงเป็นผลของวิถีคิดของบุคคลและสังคมบ่งชี้ว่าคนส่วนใหญ่มีโลกทัศน์คับแคบที่เห็นว่ามนุษย์มีความชอบธรรมที่ครอบครองทุกสิ่งด้วยอำนาจความประมาทเป็นเหตุให้มองข้ามความจริงว่ามนุษย์ได้สร้างความวิบัติแก่โลกวัฒนธรรมและโลกธรรมชาติอย่างรุนแรงด้วยเหตุนี้คุณภาพทางปัญญาของมนุษย์ใน

การเผชิญและฝ่าฟันปัญหาจึงเป็นสิ่งสำคัญสูงสุด เพราะปัญหาที่แท้จริงก่อเกิดขึ้นด้วยวิถีคิดของมนุษย์

ความซับซ้อนก่อให้เกิดความรุนแรงของปัญหาจะเห็นในช่วงปี 2530 ประเทศไทยมุ่งเป็นประเทศอุตสาหกรรมใหม่จนถึงยุคฟองสบู่แตก การเติบโตของเศรษฐกิจการเมืองแบบทุนนิยมอย่างสุดโต่งที่มีรัฐเป็นตัวกระตุ้นในยุคนี้นอกจากจะส่งผลให้สภาพแวดล้อมถูกทำลายและเกิดมลภาวะที่ขยายตัวอย่างรวดเร็วแล้วความสัมพันธ์ทางสังคมและระบบวัฒนธรรมยังเปลี่ยนแปลงไปในทางที่มีแนวโน้มจะทำลายจริยธรรมและความเป็นมนุษย์อย่างน่าวิตก (ศรีศักร วัลลิโภดม, 2544, หน้า 198 - 199) ในขณะที่ “ระบบโลกาภิวัตน์” หรือการทำให้โลกกลายเป็นหนึ่งเดียวโดยอาศัยเทคโนโลยีการสื่อสารและการคมนาคมที่รวดเร็วฉับไว ไร้พรมแดน ก็ส่งผลให้ประเทศกำลังพัฒนาและด้อยพัฒนาตกเป็นเหยื่อของประเทศพัฒนาซึ่งมีอำนาจเหนือกว่าในทุกทาง ประเทศไทยที่เคยคาดว่าจะกลายเป็นนิกสีในอนาคต กลับกลายเป็นประเทศที่ตกเป็นหนี้สินมหาศาล และยากยิ่งที่จะหาทางออกจากสภาวะวิกฤตได้ (ยุค ศรีอาริยะ,

2544, หน้า 261) ระบบอันซับซ้อนของโลกที่ผันผวนอย่างรวดเร็วจึงจัดตั้งให้ประเทศตกอยู่ในภาวะวิกฤตเศรษฐกิจโลกาภิวัตน์โดยเฉพาะในช่วงปี 2540 ซึ่งเศรษฐกิจไทยต้องขึ้นต่อสถาบันการเงินโลก

ปฏิกริยากับวิกฤต ความสูญเสียที่เกิดขึ้นทำให้เสียงเรียกร้องสู่การเปลี่ยนแปลง โดยเฉพาะอย่างยิ่งในประเด็นการเมืองที่ได้นำเศรษฐกิจสู่ความหายนะทำให้ผู้คนผิดหวังกับโลกาภิวัตน์บางคนวิเคราะห์ว่าโลกาภิวัตน์ทำให้เมืองไทยตกเป็นทาส บ้างสรุปว่าไทยไม่พร้อมรับมือกับโลกาภิวัตน์ไม่ตระหนักถึงความเสี่ยง แม้กระทั่งผู้ซึ่งชอบเสรีนิยมเต็มทีและเคยต่อต้านไม่ให้ไทยปฏิเสศโลกาภิวัตน์โดยเปิดประตูกับโลกภายนอกก็ยอมรับว่า จำเป็นต้องปรับปรุงให้สถาบันต่าง ๆ ในเมืองไทยเข้มแข็ง เพื่ออยู่รอดและเติบโตภายใต้ภาวะโลกเปลี่ยนแปลงเร็ว (คริส เบเคอร์ และ ผาสุก พงษ์ไพจิตร, 2557, หน้า 382-383) ปราบกฏการณ์ดังกล่าวสอดคล้องกับผู้ที่สนับสนุนท้องถิ่นนิยมพุ่งขึ้นมาเป็นแนวคิดนำโดยชี้ว่าวิกฤตเป็นผลพวงของแนวทางการพัฒนาจากอดีต พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต) กล่าวว่า “ปัจจัยที่ทำให้เราพลาด อยากจะมีข้อสังเกตว่าเกิดจากการลงทุนพัฒนาประเทศไปในแนวที่ต้องพึ่งพาภายนอกมากเกินไปหรือไม่ เราไม่พยายามยืนอยู่ด้วยตัวเอง ในขณะที่เดียวกัน ศ.นพ.ประเวศ วะสี เรียกร้องให้ทำ “สงครามกู่ชาติ” เพื่อสร้างสังคมใหม่จากชุมชนระดับล่างขึ้นให้เป็น “เศรษฐกิจที่เชื่อมโยงเป็นบูรณาการกับเรื่องสังคมวัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อม หรือเป็นเศรษฐกิจวัฒนธรรม” เช่นเดียวกันกับ อานันท์ ปันยารชุน ผู้สนับสนุนโลกาภิวัตน์ค่อนข้างมากก็ยังคงสนองรับกับแนวทางพึ่งตนเองให้เป็นวิธีจัดการกับวิกฤตเพื่อรักษา “วิถีการดำรงชีวิตของคนไทย” มีการทำโครงการต่าง ๆ เน้นไปที่การเสริมสร้างความเข้มแข็ง การพึ่งตนเอง เพื่อลดทอนผลกระทบ

อย่างไรก็ตามภายใต้สถานการณ์ปัญหา และปฏิกริยาต่อการแก้ไขปัญหาในสังคมไทยที่โลกยุคปัจจุบันเป็นโลกยุคเศรษฐกิจสังคมฐานความรู้

(Knowledge-Based Society and Economy) ทุกสังคมจะต้องมีความสามารถในการนำความรู้มาสร้างนวัตกรรม สำหรับใช้เป็นพลังขับเคลื่อนทางสังคมความรู้และนวัตกรรมที่สร้างขึ้นจะต้องก่อประโยชน์ต่อสังคมส่วนต่าง ๆ ที่มีความแตกต่างหลากหลายอย่างทั่วถึงและขับเคลื่อนทั้งเศรษฐกิจเพื่อแข่งขันและเศรษฐกิจพอเพียงอย่างสมดุล ซึ่งสังคมไทยจะต้องพัฒนาความสามารถในการสร้างนวัตกรรมจากความรู้ เพื่อเป็นพลังขับเคลื่อนการเปลี่ยนแปลงเชิงกระบวนทัศน์ของทั้งสังคมสังคมไทยจึงอยู่รอดได้จากสภาพบีบคั้นจากกระแสโลกาภิวัตน์ การก่อตัวของกระบวนการแก้ไขปัญหามูลฐานความรู้ อาศัยการวิจัยเป็นหลักคิดมีนัยสำคัญต่อการยกระดับการพัฒนาประเทศให้เท่าทันต่อการเปลี่ยนแปลง นัยสำคัญของการเผชิญปัญหาและแปรปัญหาเป็นปัญญาของหลายชุมชนในสังคมได้สะท้อนให้เห็นว่าชุมชนเริ่มมีจัดการตัวเอง เรียนรู้กระบวนการแก้ไขปัญหาด้วยตัวชุมชนและนำไปสู่การพึ่งตัวเองจนสามารถจัดการตัวเองได้บนฐานความรู้และสามารถดำรงอยู่ภายใต้การเปลี่ยนแปลงโดยอาศัยกระบวนการทางปัญญาในการแก้ไขปัญหาของชุมชน

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

เพื่อศึกษาบริบทของกระบวนการทางปัญญาในการแก้ไขปัญหาของชุมชนวิจัย

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ มุ่งเน้นศึกษาปรากฏการณ์ของการเปลี่ยนแปลงทางสังคม ของชุมชนวิจัย ที่ผ่านการสนับสนุนและดำเนินงานโดยใช้ “วิจัย” เป็นเครื่องมือที่เรียกว่า “กระบวนการวิจัยเพื่อท้องถิ่น” ซึ่งเป็นกระบวนการทางปัญญาในการแก้ไขปัญหาของชุมชน ในการทำความเข้าใจบริบทของกระบวนการทางปัญญาในการแก้ไขปัญหาของชุมชน โดยผู้วิจัยกำหนดวิธีการวิจัยดังต่อไปนี้

เครื่องมือสำคัญในการวิจัยครั้งนี้ คือตัวผู้วิจัยเอง เป็นเครื่องมือหลักในการวิจัย ในส่วนของเครื่องมือที่เกี่ยวข้องกับผู้วิจัยได้อาศัยเครื่องมือการวิจัยของงานวิจัยเชิงคุณภาพ ซึ่งประกอบด้วย การจัดทำแบบสัมภาษณ์ และการสังเกต, การจัดทำแบบบันทึกข้อมูลภาคสนาม, สนทนากลุ่มย่อย, การจัดสนทนาแบบมีส่วนร่วม และการบันทึกภาพและเสียงโดยอุปกรณ์ถ่ายภาพ และ เทปบันทึกเสียง

สถานที่ดำเนินการวิจัยและประชากรกลุ่มตัวอย่าง

การกำหนดพื้นที่การวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยในฐานะเคยอยู่ในบทบาทนักวิจัยท้องถิ่น และผู้ติดตามสนับสนุนกระบวนการวิจัยเพื่อท้องถิ่น ได้กำหนดพื้นที่ศึกษาวิจัยเพื่อให้เห็นถึงความสอดคล้องตามคุณลักษณะของงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น ประกอบด้วย ชุมชนบ้านโป่งคำ ตำบลคูพงษ์ อำเภอสันติสุข จังหวัดน่าน, ชุมชนบ้านสามขา ตำบลหัวเสือ อำเภอมะทะ จังหวัดลำปาง, องค์กรสงฆ์และประชาชน อำเภอนาหมื่น จังหวัดน่าน และ กลุ่มประชากรตัวอย่าง ประกอบด้วย นักวิจัยชุมชน จำนวน 30 คน, นักวิจัยภายนอกชุมชน จำนวน 10 คน (เป็น นักวิชาการ หรือ ตัวแทนองค์การพัฒนาเอกชน/รัฐ)

ผลการวิจัย

ปรากฏการณ์ทางสังคมที่เกิดขึ้น หลังการก่อเกิดแนวคิดของงานวิจัยทางเลือกหรืองานวิจัยเพื่อท้องถิ่น และมีการปฏิบัติการของคนในชุมชนด้วยวิธีการที่ซับซ้อน การอธิบายความเป็นชุมชนวิจัยจึงไม่สามารถใช้เหตุผลง่ายๆ มาอธิบาย แต่ต้องอาศัยความรู้ที่ลึกซึ้งซึ่งเกี่ยวกับมิติศาสตร์ต่างๆ ที่สัมพันธ์เกี่ยวข้องในทุกองค์ประกอบของความเป็นชุมชน ความรู้นี้ทำให้ผู้วิจัยมีความเข้าใจและไวต่อการสร้างมโนทัศน์ของตัวผู้วิจัยมาจากข้อมูลที่ปรากฏมาจากการปฏิบัติจริงของชุมชนและมีพัฒนาการสู่ความเป็นชุมชนวิจัย ประกอบด้วย

นิยามความหมายของ “ชุมชนวิจัย”
นิยามความหมายของความเป็นชุมชนวิจัย

หมายถึง ชุมชนที่ผ่านการปฏิบัติการโดยใช้งานวิจัยท้องถิ่นในฐานะวิธีการทางปัญญาเป็นวิธีปฏิบัติในการแก้ไขปัญหาและสามารถจัดการตนเองได้ มีองค์ประกอบที่สำคัญของความเป็นชุมชนวิจัย คือ เนื้อหาความรู้ที่เป็นรูปธรรม(รายงานการวิจัย), คนรู้และผู้นำในชุมชนที่ทำหน้าที่เป็นนักวิจัยหรือเจ้าของความรู้เป็นผู้ปฏิบัติการ, แหล่งเรียนรู้ที่เป็นรูปธรรมสามารถที่จะขยายความรู้ได้, กลไกการสนับสนุนจากภายนอก ทั้งนักวิชาการ นักพัฒนาเข้ามาเรียนรู้ร่วม พร้อมทั้งสนับสนุนสร้างเงื่อนไขให้เกิดโอกาสการเรียนรู้อย่างเป็นระบบ ในการเสริมพลังอำนาจทางปัญญาของชุมชน ทั้งในระดับบุคคล ชุมชน เครือข่าย ให้สามารถแก้ไขปัญหาได้อย่างเป็นขั้นเป็นตอน มีรูปธรรมของผลจากการปฏิบัติที่เกิดจากการแก้ปัญหาที่ชัดเจน มีความสอดคล้องกับหลักคิดของชุมชนแนวปฏิบัติ (CoP)

จาก 4 องค์ประกอบต้องสะท้อนให้เห็นถึงกระบวนการแก้ไขปัญหาและสามารถนำไปสู่การเสริมพลังทางปัญญาทั้งในระดับบุคคล ชุมชน เครือข่าย ก่อเกิดรูปธรรมของกระบวนการทางปัญญาในลักษณะ ปัญหารวมหมู่ มีความสามารถในการจัดการตนเอง เป็นหน่วยหนึ่งหรือกลไกหนึ่งในโครงสร้างความสัมพันธ์ภายในชุมชนปัจจุบัน มีระบบของการจัดการตนเองในการแก้ไขปัญหาหรือความสามารถในการแปรปัญหาเป็นปัญญาเป็นชุมชนที่ปรับตัวได้ ยืดหยุ่น พื้นฟูตัวเองได้ และกลมกลืนในความสัมพันธ์ของโครงสร้างชุมชนที่เป็นปัจจุบัน รู้จักเรียนรู้ด้วยตนเอง และมีปัญญาเป็นของตัวเอง เมื่อใดก็ตามที่เกิดการเปลี่ยนแปลงก็สามารถปรับตัวและจัดการตัวเองจนพัฒนาเป็นระบบที่ซับซ้อนขึ้น แต่มีปัญหาเป็นตัวกำกับในความซับซ้อน โดยไม่ต้องมีการบังคับทิศทางหรือรูปแบบจากภายนอก แต่มีการเชื่อมประสานกับภาคีเครือข่ายภายนอกชุมชนในการเป็นพื้นที่การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ให้เท่าทันต่อเหตุของปัญหาที่ซับซ้อน มีลักษณะโครงสร้างของความเป็นองค์กรชั่วคราวแต่อยู่บนฐานความสัมพันธ์ของปรากฏการณ์ภายในชุมชนที่เป็นผลมาจากการใช้

ปัญญาแก้ปัญหา ไม่มีผู้นำที่ถาวรไม่การแข่งขันการบริหารหรือกลไกที่ตายตัว การทดลองแก้ปัญหาเป็นเรื่องปกติที่ผลิตซ้ำอยู่ตลอดเวลา เน้นการแก้ปัญหาจากฐานของชุมชนมีคนเป็นศูนย์กลางหลีกเลี่ยงการใช้วิธีการแก้ปัญหาที่เป็นสูตรสำเร็จ มีความร่วมมือสูง รูปแบบของความเป็นชุมชนไม่ได้เป็นผลลัพธ์ที่ถาวรหากแต่เป็นการปรับตัวที่เป็นกระบวนการของการเปลี่ยนแปลงอย่างต่อเนื่อง

ในขณะที่ชุมชนแนวปฏิบัติ เกิดขึ้นจากกลุ่มคนที่มารวมตัวกันอย่างไม่เป็นทางการ มีวัตถุประสงค์เพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้ และสร้างองค์ความรู้ใหม่ ๆ ช่วยให้การดำเนินงานมีประสิทธิภาพที่ดีขึ้นส่วนใหญ่การรวมตัวกันในลักษณะนี้มักจะมาจากคนที่อยู่ในกลุ่มงานเดียวกันหรือมีความสนใจในเรื่องใดเรื่องหนึ่งร่วมกัน ซึ่งความไว้วางใจและความเชื่อมั่นในการแลกเปลี่ยนข้อมูลระหว่างกันจะเป็นสิ่งที่สำคัญ” CoP จะมีความแตกต่างจากการที่บุคคลมารวมกลุ่มกันเป็นทีมปฏิบัติงานปกติทั่วไปตรงที่ CoP เป็นการรวมตัวกันอย่างสมัครใจเป็นการเชื่อมโยงสมาชิกเข้าด้วยกัน โดยกิจกรรมทางสังคม ไม่ได้มีการมอบหมายสั่งการเป็นการเฉพาะและจะเลือกทำในหัวข้อหรือเรื่องที่สนใจร่วมกันเท่านั้น ความรู้ที่ได้จากการแลกเปลี่ยนในกลุ่ม CoP จะพัฒนาเป็นองค์ความรู้ที่เป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาการทำงานของบุคคลและองค์กรต่อไป และจากการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ภายในกลุ่มอย่างไม่เป็นทางการในท่ามกลางบรรยากาศแบบสบาย ๆ ประกอบกับการใช้เทคนิคที่เรียกว่าสนทนาสนทนา (Dialogue) ซึ่งเป็นการสนทนาที่เคารพความคิดเห็นของผู้พูด ให้เกียรติกัน ให้โอกาสกัน และไม่พยายามขัดขวางความคิดใคร กับรับฟังผู้อื่นพูดอย่างตั้งใจ (Deep Listening) สรุปลก็คือ บุคคล หรือ กลุ่มบุคคลที่มีการรวมตัวกัน หรือเชื่อมโยงกันอย่างไม่เป็นทางการ โดยมีลักษณะประสบปัญหาลักษณะเดียวกัน มีความสนใจในเรื่องเดียวกัน ต้องการแลกเปลี่ยนประสบการณ์จากกันและกัน มีเป้าหมายร่วมกัน มีความมุ่งมั่นร่วมกัน ที่จะพัฒนา

วิธีการทำงานได้ดีขึ้น วิธีปฏิบัติคล้ายกัน ใช้เครื่องมือ และภาษาเดียวกัน มีความเชื่อ และยึดถือคุณค่าเดียวกัน มีบทบาทในการสร้าง และใช้ความรู้ มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้จากกันและกัน อาจจะพบกันด้วยตัวจริง หรือผ่านเทคโนโลยี มีช่องทางเพื่อการไหลเวียนของความรู้ ทำให้ความรู้เข้าไปถึงผู้ที่ต้องการใช้ได้ง่ายมีความร่วมมือช่วยเหลือ เพื่อพัฒนาและเรียนรู้จากสมาชิกด้วยตนเอง และมีปฏิสัมพันธ์ต่อเนื่อง มีวิธีการเพื่อเพิ่มความเข้มแข็งให้แก่สายใยทางสังคม การนิยามความหมายของชุมชนในฐานะของชุมชนวิจัย เป็นการจัดการองค์ความรู้ เกี่ยวกับการปรับตัวของชุมชนภายใต้การวิจัยท้องถิ่นในฐานะวิธีการทางปัญญาให้สามารถจัดการตนเองได้ เป็นขั้นตอนสำคัญในกระบวนการทางปัญญาของชุมชนวิจัย ปัจจัยสำคัญในการก่อเกิดของชุมชนวิจัย เกิดขึ้นจากกระบวนการสนับสนุนหลักของสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย ฝ่ายวิจัยท้องถิ่น หรือปัจจุบันคือสำนักงานวิจัยท้องถิ่น มีการวางระบบการบริหารงานวิจัย และออกแบบกลไกสนับสนุนในฐานะจุดจัดการหรือ NODE ทำหน้าที่บริหารและ ออกแบบกระบวนการร่วมกับชุมชนประสานและสนับสนุนให้ชุมชนลุกขึ้นมาจัดการตัวเองบนฐานของชุมชน จนเกิดชุมชนที่ใช้งานวิจัยเพื่อท้องถิ่นเป็นวิธีการแก้ปัญหาของชุมชน

ทั้งนี้ยังมีการสร้างเครือข่ายความร่วมมือระหว่างชุมชนในการร่วมกันพิจารณาถึงการเปลี่ยนแปลง โดยวิธีปฏิบัติดังกล่าวถือเป็นเงื่อนไขสำคัญในการสร้างและพัฒนาเครือข่ายทางสังคมของชุมชนที่ผ่านการดำเนินงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น รวมไปถึงชุมชนทั่วไปในการแลกเปลี่ยนเรียนรู้บทเรียนที่ได้จากการวิจัยท้องถิ่น และการเปลี่ยนแปลงที่เป็นผลมาจากการใช้งานวิจัยท้องถิ่นในฐานะวิธีการทางปัญญาในการแก้ปัญหาของชุมชน ผลจากการเป็นโครงการวิจัยเด่นผู้วิจัยได้นำมากำหนดเป็นกรอบการอธิบายบริบทของกระบวนการทางปัญญาในการแก้ไขปัญหาของชุมชนที่ผ่านกระบวนการวิจัยเพื่อท้องถิ่น พร้อมทั้งให้

ความหมายและตีความใหม่ในฐานะของชุมชนวิจัย ทั้งปรากฏการณ์ของการจัดการตัวเองในระดับปัจเจกบุคคล กลุ่มหรือองค์กร และการก่อเกิดเครือข่ายทางสังคม ทำให้เห็นถึงบริบทของกระบวนการทางปัญญาในการแก้ไขปัญหาและก่อเกิดชุมชนวิจัยที่สามารถอธิบายบริบทของกระบวนการทางปัญญาในการแก้ไขปัญหาของชุมชนที่สะท้อนความเป็นชุมชนวิจัย ประกอบด้วย 4 มิติ คือ **มิติทางขนบธรรมเนียมประเพณี** คือความสามารถของชุมชนในการแก้ไขปัญหาโดยใช้ปัญญา มีแบบแผนการแลกเปลี่ยนและจัดการเรียนรู้ร่วมกัน บนปัจจัยทางวัฒนธรรมมาปรับใช้ ออกแบบการแก้ปัญหาของชุมชนทั้ง ความเชื่อ ค่านิยม ตลอดจนภูมิปัญญาของชุมชน ก่อให้เกิดความรู้ใหม่พัฒนาไปสู่ระบบการบริหารจัดการร่วมกันและแบบแผนการปฏิบัติใหม่ของชุมชนในฐานะของอุดมการณ์ร่วม **มิติทางสังคม** คือความสามารถของชุมชนในการสร้างหรือพัฒนา กลไกที่ทำให้คนมีจิตสำนึก ร่วม มีการจัดความสัมพันธ์ระหว่างกันของคนในชุมชน โดยเฉพาะการดำรงรักษาระบบความสัมพันธ์แบบเดิมที่คนในชุมชนสามารถรวมกลุ่มกันอย่างไม่เป็นทางการเพื่อช่วยเหลือกันและนำมาออกแบบใหม่ในสถานการณ์ที่ชุมชนเผชิญอยู่ รวมไปถึงความสามารถในการจัดระเบียบทางสังคมที่บริหารความขัดแย้งในชุมชนและอยู่รวมกันได้อย่างปกติสุข ที่เกิดขึ้นในวิถีการดำเนินชีวิตประจำวัน **มิติทางทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม** คือความสามารถของชุมชนในการจัดระบบการดูแล การจัดสรรทรัพยากรธรรมชาติ ดิน น้ำ ป่า ที่เป็นธรรมในการใช้ประโยชน์อย่างยั่งยืนภายในชุมชนด้วยตนเอง เน้นการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อมโดยชุมชน มีแบบแผนระเบียบปฏิบัติที่ดีในการใช้ประโยชน์ บนฐานความรู้ภูมิปัญญานิเวศวิทยาชุมชนท้องถิ่น **มิติทางเศรษฐกิจ** คือศักยภาพของชุมชนในการจัดระบบเศรษฐกิจ ที่เอื้อให้สมาชิกในชุมชนสามารถปรับตัวให้เข้ากับการผลิตสินค้า คือการมีกลไกในการจัดการ ทั้งการ

ระดมทุนของชุมชน เพื่อเป็นสินเชื่อให้กับชุมชน ทุนความรู้ในการออกแบบพัฒนาผลิตภัณฑ์ มีการจัดระบบการผลิตที่สามารถลดต้นทุนบนทุนและศักยภาพทางภูมิปัญญาของตัวเอง ทั้งในทางด้านการใช้เครื่องมือหรือเครื่องทุ่นแรงในการผลิต ความสามารถในการจัดการเมล็ดพันธ์ที่มีคุณภาพ และราคาถูก ความสามารถในการสร้างมูลค่าเพิ่มให้กับสินค้า การเพิ่มแหล่งรายได้ให้มีความหลากหลาย เช่นการทำวิสาหกิจชุมชน รวมทั้งการจัดการการตลาดด้วยชุมชนเอง บริบทของกระบวนการทางปัญญาในการแก้ไขปัญหาของชุมชนวิจัยพบว่าทั้ง 3 ชุมชนมีบริบทที่สำคัญดังนี้ **ชุมชนบ้านสามขา** ตำบลหัวเสือ อำเภอแม่ทะ จังหวัดลำปาง เป็นชุมชนที่มีการจัดการในเรื่องการเงินชุมชน ที่ไปสัมพันธ์กับการวางระบบการจัดการเศรษฐกิจในครัวเรือน ซึ่งพบว่ามี กิจกรรมทางเศรษฐกิจครัวเรือนที่หลากหลาย โดยมีแหล่งที่มาจากรายได้ภาคเกษตรกรรม เช่นการทำนา การทำเกษตรเชิงเดี่ยว รวมไปถึง กิจกรรมทางเศรษฐกิจที่เกี่ยวข้องกับการใช้ประโยชน์จาก ดิน น้ำ ป่า อย่างการเก็บหาของป่า ตลอดจนไปจนการทำธุรกิจครัวเรือนอย่างการแกะสลักไม้ และ ความรู้ในการสร้างกลไกในการพัฒนาสำนึกร่วมของการจัดการเงินเพื่อลดหนี้สินร่วมกันภายในชุมชน จนเกิดกลุ่มออมทรัพย์ที่ทำหน้าที่เป็นหน่วยสินเชื่อของชุมชนในการพัฒนากิจกรรมทางเศรษฐกิจที่หลากหลายอันเป็นผลมาซึ่งรายได้ การช่วยเหลือภายในชุมชน รวมทั้ง การสร้างความร่วมมือกับภายนอกชุมชนในการออกแบบกลไกการจัดการทรัพยากรน้ำ ป่าไม้ ของชุมชน มีการจัดสรรประโยชน์ร่วมกันในชุมชน ซึ่งผู้วิจัยพบว่า สอดคล้องกับมิติทางเศรษฐกิจ ที่อยู่ภายใต้มนทัศน์ของเศรษฐกิจชุมชนบนหลักความพอเพียง กล่าวคือ ความสำเร็จที่เกิดขึ้นจากการใช้งานวิจัยเพื่อท้องถิ่นในฐานะวิธีการทางปัญญาในการแก้ไขปัญหาของชุมชน **ชุมชนบ้านโป่งคำ** ตำบลดู่พงษ์ อำเภอสันติสุข จังหวัดน่าน เป็นชุมชนที่ผ่านประสบการณ์งานวิจัยท้องถิ่นในฐานะวิธีการทาง

ปัญญา อาศัยภูมิปัญญา วัฒนธรรมของชุมชนเป็นฐานในการปฏิบัติการจนเกิดความสำเร็จอย่างการกระบวนการท่อยุทธศาสตร์ชาติ ส่งผลต่อการเกิดกิจกรรมทางเศรษฐกิจที่หลากหลายภายในชุมชน ซึ่งประกอบด้วย การเกิดขึ้นของระบบการจัดการเงิน ผ่านกลุ่มแม่บ้านที่ร่วมกันกันทอผ้า และสร้างอำนาจการต่อรองในการจัดการร่วมภายในชุมชน โดยเชื่อมโยงไปสู่กระบวนการผลิตภายในชุมชน เกิดกลไกร่วมภายในชุมชน ปรากฏการณ์กลุ่มเยาวชนคนรุ่นใหม่มาเป็นส่วนหนึ่งในกระบวนการย้อมสีผ้าธรรมชาติ จนเกิดการสานต่อการออกแบบลายผ้า และการพัฒนาผลิตภัณฑ์ของผ้าทอธรรมชาติให้สอดคล้องกับความต้องการของตลาด และ ระบบด้านการจัดการภายในชุมชนในมิติทางสังคม และ ทรัพยากรธรรมชาติสิ่งแวดล้อม จะเห็นถึงการเกิดกลไกภายในชุมชนระหว่าง บ้าน วัด โรงเรียน การจัดการทรัพยากรอย่างการจัดการป่าชุมชนร่วมกัน และส่งผลต่อมิติทางเศรษฐกิจโดยเฉพาะกระบวนการผลิตจากการทำพืชเชิงเดี่ยวมาสู่การปลูกพืชผักอินทรีย์ รวมไปถึงการทำเกษตรผสมผสาน โดยมีวัดเป็นฐานการเรียนรู้หรือจัดการความรู้ในการขยายผลสู่คนในชุมชนอย่างต่อเนื่อง รวมทั้ง เครือข่ายทางสังคม สะท้อนความร่วมมือในการเสริมสร้างการจัดการตนเองของชุมชนบ้านโป่งคำโดยเฉพาะกลไกที่เป็นผลมาจากกระบวนการวิจัยเพื่อท้องถิ่น ทำหน้าที่ในการจัดการบริหารการพัฒนาในชุมชน และระหว่างชุมชน **เครือข่ายองค์กรสงฆ์และประชาชนอำเภอนาหมื่น** จังหวัดน่าน จากประสบการณ์การทำงานวิจัยท้องถิ่นของเครือข่ายฯ ก่อเกิดนัยสำคัญของความสำเร็จในมิติทางชนบทธรรมนิยมประเพณีวัฒนธรรม ทำให้เกิดระบบการบริหารความขัดแย้งของชุมชน บนฐานจารีต ประเพณีท้องถิ่น อย่างการเกิดกิจกรรมทางสังคม กรณีการจัดการงานศพหรืองานอวมงคล และงานมงคล ส่งผลให้ชุมชนมีความปกติสุข ผลจากกิจกรรมทางสังคม โดยเฉพาะการปรับเปลี่ยนพิธีกรรม และการสร้าง

ความเชื่อ ต่าง ๆ ยังผลให้เกิดความร่วมมือในรูปแบบเครือข่ายทางสังคม ที่มีอุดมการณ์ร่วมในมิติทางวัฒนธรรมใหม่ที่สอดคล้องกับกระบวนการแก้ไขปัญหาทางเศรษฐกิจ

บริบทของกระบวนการทางปัญญาในการแก้ไขปัญหของชุมชนวิจัยจากที่กล่าวมาจะเห็นการใช้กระบวนการทางปัญญาในการแก้ปัญหา ทั้งการเข้าถึงเหตุของปัญหาเพื่อรู้ว่าผลที่เกิดขึ้นเกิดจากเหตุอะไร และมีคำถามต่อจากอะไรคืออย่างไร เป็นการพิจารณาเหตุโดยการวิเคราะห์ถึงปัจจัยต่างๆ ที่ส่งผลกระทบต่อผลที่เกิดขึ้น เนื่องด้วยผลคือปัญหาคือทุกข์ หรือสถานการณ์ที่ประสบในขณะที่เหตุเป็นที่มาของปัญหาที่เป็นผล เป็นตัวการที่ต้องจัดการเพื่อให้พ้นปัญหา ขณะที่นิโรธเป็นผลหลังจากมีการวิเคราะห์ถึงทุกข์ที่เป็นผลเมื่อเข้าใจเหตุ ก็จะตั้งปัญหาและวิธีแก้เพื่อให้บรรลุถึงการแก้ไขหรือภาวะสิ้นปัญหา เช่นเดียวกับวิธีการทางวิทยาศาสตร์ ที่ต้องมีการกำหนดปัญหาให้ถูกต้อง นั่นคือการวิเคราะห์ที่มาของผล ว่าเหตุคืออะไร ก่อนนำมาสู่การตั้งคำถามหรือสมมุติฐานการวิจัย แล้วดูว่าขอบเขตของเหตุเป็นอยู่อย่างไรในชั้นของการตั้งถามหรือวัตถุประสงค์การวิจัย แล้วมา กำหนดขอบเขตการวิจัยภายใต้วัตถุประสงค์หรือคำถามการวิจัยว่าต้องจัดการข้อมูลหรือต้องหาคือข้อมูลอย่างไรในการนำมาตอบวัตถุประสงค์การวิจัย โดยนำมาออกแบบวิธีการวิจัยหรือมรรควิธีในการแก้ปัญหาคือชั้นของนิโรธและนำไปสู่การการบรรลุหรือภาวะการสิ้นปัญหาอาจอธิบายได้ว่าคือผลของการวิจัย แต่ในกระบวนการทางปัญญาความสำเร็จนั้นนอกจากจะเห็นความรู้แล้วความรู้ที่นั้นต้องเป็นความรู้ที่ได้จากภาวะการสิ้นปัญหา นั่นคือตัวปัญญาในขณะที่ความรู้ที่เป็นผลมาจากวิธีการทางวิทยาศาสตร์เป็นความรู้ที่เป็นนามธรรมหรือความรู้ที่ผ่านการทดลองแต่ไม่ได้ผ่านการนำไปปฏิบัติในสถานการณ์จริงในปรากฏการณ์ของสังคม ฉะนั้นผลของกระบวนการทางปัญญาย่อมแตกต่างจากกระบวนการทางวิทยาศาสตร์ ในทางกลับกันวิธีการทางวิทยาศาสตร์จะมาเป็นตัวเสริม

ในกระบวนการทางปัญญา กล่าวคือจากบทเรียนความสำเร็จทั้งสามชุมชนได้สะท้อนว่าความรู้ที่เกิดขึ้นเป็นความรู้จากการปฏิบัติแต่ขณะเดียวกันผ่านกระบวนการทดลองที่สอดแทรกกระบวนการทางวิทยาศาสตร์ในระหว่างทางของกระบวนการทางปัญญา ซึ่งในแต่ละขั้นตอนในกระบวนการทางปัญญาจะมีการกลับไปกลับมาของเหตุและผลซึ่งต้องออกแบบวิธีวิเคราะห์ที่อยู่บนความหลากหลายของพื้นที่หรือชุมชนขณะเดียวกันก็ต้องอาศัยเหตุกับผลในการอธิบายเพราะทุกเหตุและทุกผลต่างเกี่ยวเนื่องกับวิถีของชุมชนในบริบทของพื้นที่นั้น ๆ วิธีคิดสำคัญในกระบวนการทางปัญญาก่อนนำไปสู่การออกแบบวิธีการของกระบวนการทางปัญญาคือวิธีคิดแบบอริยสัจ

อภิปรายผล

ต้องยอมรับว่า ณ ปัจจุบัน การเปลี่ยนแปลงที่รวดเร็วที่เป็นผลมาจากกระแสการพัฒนาของสังคมไทยผนวกกับการเป็นอิสระในภาวะการไร้พรมแดนในกระแสโลกาภิวัตน์ โดยเฉพาะโลกการสื่อสารที่เชื่อมต่อทุกมุมโลกทำให้ชุมชนส่วนใหญ่ในสังคมไทยสูญเสียระบบคิดในการพึ่งพาตนเอง ระบบคิดการบริหารจัดการจัดการตนเองถูกแทนที่ด้วยการพึ่งพารายานอก ทำให้ชุมชนปฏิเสธประวัติศาสตร์ ภูมิปัญญาของตัวเองมุ่งแต่จะอาศัยภูมิปัญญาภายนอกชุมชนขาดการคิดแบบเชื่อมโยง เป็นผลให้ชุมชนขาดความเชื่อมั่นในศักยภาพของตนเอง และปล่อยให้กระแสการเปลี่ยนแปลงมาครอบงำ ปรับเปลี่ยนวิถีไปตามกระแสการเปลี่ยนแปลงและอยู่กับวังวนความซับซ้อนของปัญหาจนแยกแยะไม่ออกปฏิเสธการยอมรับตัวเองในการเปลี่ยนแปลงแต่ปล่อยให้เปลี่ยนแปลงเป็นเงื่อนไขการกำหนดทิศทางและความเป็นไป จากกรณีศึกษาทั้ง 3 ชุมชนที่ได้นำเสนอถึงการใช้งานเพื่อวิจัยท้องถิ่นในฐานะวิธีการทางปัญญาในกระบวนการแก้ปัญหาของชุมชน กลับพบว่าทั้ง 3 ชุมชนไม่ยอมรับการเปลี่ยนแปลงและความซับซ้อนของปัญหาที่เกิดขึ้น

แต่กลับตั้งคำถามสำคัญว่าจะดำรงอยู่และจัดการตนเองให้สามารถเท่าทันต่อการเปลี่ยนแปลงได้อย่างไร โดยการสร้างและพัฒนาปัญญาของตัวเองอาศัยหลักการทางวิธีการทางวิทยาศาสตร์ หรือการวิจัย ที่เป็นหลักสำคัญในการสร้างกระบวนการยอมรับต่อความซับซ้อนของปัญหา และตัวคนในชุมชนเป็นส่วนหนึ่งที่ทำให้เกิดปัญหา และลุกขึ้นมาต่อสู้กับปัญหา โดยการพิจารณาถึงเหตุที่เป็นที่มาของผลคือปัญหาที่เกิดขึ้น และนำไปสู่การปรับเปลี่ยนวิถีปฏิบัติในการแก้ปัญหาโดยกระบวนการจำแนก แยกแยะ ปัจจัยที่ส่งผลกระทบต่อ ก่อนนำมาสู่การออกแบบวิธีการหรือระเบียบวิธีการแก้ปัญหาที่อาศัยทุนและศักยภาพของตัวเองก่อนนำไปสู่การกำหนดกิจกรรม ทดลองและแก้ปัญหาอย่างเป็นขั้นตอน จนเกิดเป็นความรู้และมีการนำความรู้ที่ได้มาผลิตซ้ำจนเห็นความสามารถแก้ปัญหาได้ยกระดับไปสู่ปัญญาของชุมชนที่ไม่ปฏิเสธทั้งภูมิปัญญาเดิมที่เป็นอยู่ในชุมชนหรือภูมิปัญญาสมัยใหม่ที่สามารถนำมาบูรณาการแก้ปัญหาอย่างเป็นกระบวนการ อย่างกรณีชุมชนบ้านสามขา ปัญหาหนี้สินที่รุมเร้าภายในชุมชนมีความซับซ้อนที่อยู่บนความหลากหลายที่เชื่อมโยงระหว่างกัน ทั้งการจัดการผลิตที่มีต้นทุนการผลิตที่สูง รวมไปถึงค่าใช้จ่ายอื่น ๆ ที่คนในชุมชนแบกรับมีความพยายามแก้ปัญหาด้วยตัวเองทั้งการจัดตั้งกลุ่มขึ้นมาบริหารกองทุน จดตพบว่าตัวเหตุของหนี้ที่เพิ่มขึ้นคือการวางระบบการบริหารจัดการของกลุ่ม ผนวกกับฐานเศรษฐกิจครัวเรือนที่เน้นการพึ่งพารายานอกมากกว่าการจัดการภายในกันเองรายจ่ายที่มากขึ้น แต่ฐานการผลิตที่เป็นรายรับกับไม่สมดุล ในขณะที่ชุมชนบ้านโป่งคำที่ประสบปัญหาเช่นเดียวกับชุมชนบ้านสามขา แต่กลับอาศัยภูมิปัญญาภายในชุมชนเป็นจุดเริ่มในการแก้ปัญหาเช่นเดียวกับเครือข่ายพระสงฆ์ อำเภอนาหมื่น ที่ไม่ยอมรับการต่อคำนิยมที่ไปตามกระแสแต่กลับหยิบยกเหตุที่ความเชื่อ และพิธีกรรมในพุทธศาสนามาเป็นใจในการสร้างการยอมรับให้สามารถเท่าทันต่อการเปลี่ยนแปลงได้ โดยภาพรวมของบริบท

กระบวนการทางปัญญาในการแก้ไขปัญหาของชุมชนวิจัยทั้งสามกรณีศึกษา ได้แสดงให้เห็นถึง

การสร้างและพัฒนาความรู้ ภายใต้ปรากฏการณ์ปัญหาที่เกิดขึ้นของชุมชนวิจัยทั้งสามชุมชน จะเห็นถึงกระบวนการในการย้อนทบทวนตัวเองของคนในชุมชนภายใต้การจัดการเรียนรู้ของคนในชุมชนและคนนอกชุมชน โดยเฉพาะการนำเอาวิธีคิดของการวิจัยมาออกแบบในการพัฒนาชุมชนซึ่งการวิจัยเป็นเรื่องของการสร้างความรู้แต่ภายใต้แนวคิดของงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นเป็นกระบวนการของการสร้างความรู้จากประสบการณ์และสร้างประสบการณ์ใหม่ผ่านการทดลองซ้ำและการพิสูจน์ จนเห็นข้อเท็จจริงที่ต้องผ่านขั้นตอนในระเบียบวิธีวิจัย กล่าวคือในขั้นตอนของการวิจัยเพื่อท้องถิ่นคือกระบวนการทางปัญญาที่สอดคล้องกับหลักทฤษฎีของญาณวิทยาที่บ่งบอกลักษณะและที่มาของความรู้ กล่าวคือ สิ่งไหนที่จัดเป็นความรู้ สิ่งนั้นต้องเกี่ยวข้องกับความจริงและสิ่งไหนที่เป็นความจริง สิ่งนั้นก็ต้องเป็นความรู้ที่แท้จริงเช่นกัน การรู้ความจริงจึงเรียกว่าความรู้บ่อเกิดของความรู้ เช่นเดียวกับกระบวนการแก้ไขปัญหาของชุมชนวิจัยทั้งสามชุมชน ที่อาศัยกระบวนการทางปัญญาในการแก้ไขปัญหาที่เรียกว่าวิจัย พบว่ามีขั้นตอนสำคัญของที่มาของความรู้ จากกระบวนการเข้าถึงความจริงด้วยการวิจัย โดยใช้ความเป็นเหตุเป็นผลในการพิจารณาความจริงนั้น คือต้องมีข้อมูลความรู้ที่จริงและตรงผ่านกระบวนการวิเคราะห์ แยกแยะ ด้วยการพิจารณาอย่างแยกแยะ และพิสูจน์ผ่านการปฏิบัติอย่างเป็นขั้นเป็นตอน ผ่านการจัดการออกแบบซ้ำ จนพบว่าความรู้นั้นสามารถแก้ปัญหาได้และเกิดความรู้ใหม่ภายในชุมชน และความรู้นั้นไม่เป็นความรู้ที่หยุดนิ่งในกระบวนการของการสร้างความรู้จะเห็นถึงกระบวนการสร้างการมีส่วนร่วมเรียนรู้ร่วม มีการขยาย สืบทอด ปรับเปลี่ยนนำไปสู่การเป็นกลุ่มก้อนในรูปแบบของปัญญารวมหมู่

กระบวนการรวมกลุ่มในการเสริมพลังอำนาจในการแก้ไขปัญหาของคนในชุมชน การรวมกลุ่มความรู้และคนรู้ที่เกิดขึ้นจากงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น ทั้งการเรียนรู้ที่จะตั้งคำถาม การพิจารณาข้อมูลความจริงในคำถาม รวมไปถึงการออกแบบขั้นตอนในการหาคำถาม อาศัยหลักการของการมีส่วนร่วม เป็นนัยสำคัญที่สอดคล้องกับกระบวนการเสริมพลังอำนาจของชุมชนเป็นฐานคิดสำคัญตามหลักพุทธธรรมที่ใช้กระบวนการทางปัญญา เป็นแรงกระตุ้นสำคัญในการพิจารณาวิเคราะห์แยกแยะระบบความสัมพันธ์ของกลไกภายในของโครงสร้างชุมชน นั่นคือกระบวนการออกแบบขั้นตอนการพิจารณาคำถาม และคนที่มีความสามารถ ทั้งนี้หมายรวมไปถึงคนที่ประสบปัญหาภายในชุมชนมาร่วมกันตั้งคำถามในสิ่งที่ตัวเองไปเกี่ยวข้องและเป็นเหตุของปัญหาที่ต้องร่วมกันหาคำตอบเพื่อกำหนดออกแบบทางแก้ไขปัญหาซึ่งตรงกับกระบวนการเสริมพลังอำนาจของชุมชนที่ rlinsky (1971), Freire (1970, 1973), และ Rothman (1971) นักคิดทั้งสามคนได้ร้อยเรียงประเด็นสำคัญที่กลายมาเป็นทฤษฎีของการสร้างเสริมพลังอำนาจ นั่นคือ กระบวนการหลักของการสร้างเสริมพลังอำนาจต้องมีการพัฒนาระดับปัจเจกบุคคล การมีส่วนร่วม การกระตุ้นให้เกิดสำนึกและการทำงานด้านการปรับเปลี่ยนหรือเปลี่ยนแปลงสังคม ที่จะส่งผลให้ชุมชนมีพลังอำนาจที่มีคุณสมบัติสำคัญคือ ชุมชนที่ทั้งบุคคลและองค์กรได้มีการใช้ทักษะและทรัพยากรของตนเองและกลุ่มเพื่อตอบสนองความต้องการของสังคม มีความสามารถที่จะมีอิทธิพลต่อการตัดสินใจและทำให้เกิดความเปลี่ยนแปลงในระดับกว้าง ทำให้เกิดความเสมอภาคในการเข้าถึงทรัพยากร มีการระบุประเด็นปัญหาและหนทางแก้ไขเอง การมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชน มีความรู้สึกของการเป็นชุมชน บุคคลและการเมืองที่ชัดเจนจนเกิดเป็นระบบการช่วยเหลือกันอย่างเป็นธรรมชาติจนมีการเปลี่ยนแปลงทางสังคมต่อเนื่องและยั่งยืน เช่นเดียวกับการสร้างพลังอำนาจใน

ชุมชน การประยุกต์การสร้างพลังอำนาจในชุมชน มักทำคู่ไปกับการกระตุ้นการมีส่วนร่วมกับชุมชน โดยมีส่วนร่วมโดยมุ่งหวังให้เกิดการเรียนรู้ การมีความรู้ลึกถึงความ เป็นชุมชน โดยใช้กิจกรรมหลัก คือ การมีส่วนร่วม การเรียนรู้ร่วมกัน การสะท้อน ความรู้สึก บทเรียนในเชิงวิเคราะห์วิจารณ์ด้วยเหตุ ด้วยผล การทำกิจกรรมกระบวนการสร้างพลัง อำนาจให้เกิดให้เกิดในระดับจิตวิทยาบุคคล องค์กรและกลุ่มหรือชุมชน (Israel, 1994) ซึ่งใน ขั้นตอนนี้เป็นขั้นของการถอดและสรุปบทเรียนใน ระหว่างทางในกิจกรรมที่เกิดขึ้นในวิธีการวิจัยนั้น คือการวิเคราะห์ถึงกระบวนการให้คุณค่าต่อกัน ภายในชุมชนที่อาศัยกระบวนการทางปัญญาในการ แก้ไขปัญหา ทั้งนี้กระบวนการทางปัญญาคือ กระบวนการวิจัยเพื่อท้องถิ่นที่เข้าไปเสริมพลัง อำนาจของชุมชนท้องถิ่นในการตัดสินใจร่วมกัน เป็นพลังในการต่อรองระหว่างกัน ในชุมชนและ เสริมศักยภาพของชุมชนในการบริหารความ หลากหลายของปัญหาและการจัดการปัญหาจน เกิดเป็นรูปแบบที่นำไปสู่การยกระดับปัญหาของ ชุมชน

ข้อเสนอแนะ

1. ควรเสริมศักยภาพของนักวิจัยท้องถิ่นที่มี อยู่ ณ ปัจจุบันโดยการจัดตั้งเป็นสถาบันหรือ องค์กรทางสังคม พร้อมทั้งปรับระบบการจัดการ งบประมาณให้นักวิจัยท้องถิ่นสามารถขับเคลื่อน งานได้ ในฐานะของผู้ประสานงาน

2. ประสิทธิภาพของการขับเคลื่อน งานวิจัยเพื่อท้องถิ่นมีความเนื่องตั้งแต่ปี 2540 มา จนถึงปัจจุบัน ยังอยู่ในแวดวงของกลุ่มแนวคิด วัฒนธรรม ที่ยังคงติดกับดักบางเรื่องโดยเฉพาะ การนิยามความหมายของชุมชน ที่ ณ ปัจจุบัน ชุมชนมีวิวัฒนาการที่เชื่อมโยงกับกระแสโลกาภิวัตน์มากขึ้น จำเป็นต้องสังคายนาและการให้ ความหมายใหม่ของความเป็นชุมชน พร้อมทั้งให้ ความสำคัญต่อกระบวนการทางปัญญาในการแก้ไข ปัญหาในสถานการณ์ใหม่

3. ปรับจากคำว่างงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น เป็น งานวิจัยของท้องถิ่น เน้นการสนับสนุน กระบวนการและแนวคิดพร้อมทั้งกรอบการ สนับสนุนภายใต้การสร้างภาคีความร่วมมือใน ท้องถิ่นที่ประกอบด้วย องค์กรปกครองส่วน ท้องถิ่น (อบต, เทศบาล) หน่วยงานภาคเอกชนที่ เกี่ยวข้องกับการพัฒนาชุมชน หน่วยงานภาครัฐใน พื้นที่ องค์กรประชาชน ภาคประชาสังคม เข้ามา เป็นกลไกสนับสนุนและร่วมกันทำสร้างเครือข่าย ทางสังคม

4. ในโอกาสของการเปลี่ยนผ่านในเชิง นโยบายการปรับตัวของระบบวิจัยใหม่ของ สังคมไทย หน่วยประสานหรือศูนย์ประสาน งานวิจัยท้องถิ่นที่ยังดำเนินการอยู่ ณ ปัจจุบัน ควร ร่วมมือกับเครือข่ายชุมชนวิจัยทำการสังเคราะห์ผล ที่เป็นอยู่และยกระดับเป็นข้อเสนอเชิงนโยบายให้มี การจัดตั้งกองทุนงานวิจัยท้องถิ่นในโครงสร้างใหม่ มากกว่าเป็นหน่วยจัดการบริหารการวิจัย

5. ที่ผ่านมาจะพบว่าในกรณีศึกษาทั้ง 3 ชุมชน ปัจจัยที่ส่งผลความสำเร็จของกระบวนการ ทางปัญญาและก่อให้เกิดความต่อเนื่องในการแก้ไข ปัญหาคือศูนย์ประสานงานวิจัยท้องถิ่นที่กลไก สำคัญภายในโครงสร้างของศูนย์ฯ คือ คณะทำงาน ของศูนย์ประสานงาน มีองค์ประกอบของ นักวิชาการที่ผ่านประสบการณ์ในการทำงาน พัฒนาชุมชน นักพัฒนาเอกชน และผู้แทน เครือข่ายชุมชนเข้ามาทำหน้าที่พิจารณา ให้ ข้อเสนอแนะ และมีผู้ประสานงาน กับผู้ช่วยผู้ ประสานงานทำหน้าที่ ในการพัฒนาข้อเสนอ โครงการร่วมกับชุมชน แต่ ณ ปัจจุบัน คณะทำงาน ศูนย์ประสานงานมีการลดบทบาทลง ควรมีการ ทบทวนและนำมาออกแบบให้สอดคล้องกับการ ทำงานในปัจจุบัน อีกทั้งนักวิชาการหรือนักพัฒนา เอกชน ส่วนใหญ่ ณ ปัจจุบันมีความสามารถที่จะ ให้มุมมองต่อการพิจารณาโครงการ แต่มีข้อจำกัด ในประสบการณ์การทำงานกับชุมชน ทำให้พลัง การเปลี่ยนแปลงน้อยลง

เอกสารอ้างอิง

- กาญจนา แก้วเทพ. (2530). *การพัฒนาแนววัฒนธรรมชุมชนโดยถือมนุษย์เป็นศูนย์กลาง*. กรุงเทพมหานคร: สภาคทอลิคแห่งประเทศไทยเพื่อการพัฒนา.
- นภาพรณ์ หะวานนท์ และคณะ. (2550). *ทฤษฎีฐานรากในเรื่องความเข้มแข็งของชุมชน*. กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว).
- ปิยะวัติ บุญ-หลง และคณะ. (2543). *การวิจัยเพื่อท้องถิ่น*. รายงานการประชุมการวิจัยเพื่อท้องถิ่น ครั้งที่ 1.
- ผาสุก พงษ์ไพจิตรและคริส เบเคอร์. (2540). *เศรษฐกิจการเมืองไทยสมัยกรุงเทพมหานคร*. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ตรีสวิน.
- พรพิไล เลิศวิชา. (2532). *ศิวิลจากไพร่หีนายถึงธนาการแห่งขุนเขา*. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์หมู่บ้าน.
- พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต). (2539). *การพัฒนาที่ยั่งยืน*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์สหธรรมมิก.
- พระธรรมปิฎก(ประยูทธ ปยุตโต). (2539). *การศึกษากับการวิจัย เพื่ออนาคตของประเทศไทย*. กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.).
- ยุค ศรีอาริยะ. (2544). *มายาโลกาภิวัดน์*. กรุงเทพฯ: มูลนิธิวิถีธรรมศัน
- ศรีศักร วัลลิโภดม. (2544). *พัฒนาการทางสังคม-วัฒนธรรมไทย*. พิมพ์ครั้งที่ 2 กรุงเทพฯ: อมรินทร์.